

KAROLO 1

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme o arabe dipotso tse di latelang:

PUSO E TLA TSIBOGELA SELELO SA BATLHARO

KURUMAN – Tonakgolo ya Bokone Bophirima Edna Molewa a re puso ya porofense a tla latela ditsela tsothe tse di tlhokegang go netefatsa gore masalela a ga Kgosi Toto Toto wa Batlharo ba ga Motlhwane a busediwa le go bolokwa mo lefatsheng la gagwe la matsalo.

Seno se tla morago ga gore morafe wa Batlharo o ikuele gore masalela a Kgosi ya bona ya ntlha a busediwe lapeng.

Go dumelwa fa Kgosi Toto a bolokilwe gaufi le kgolegelo ya maloba ya Robben Island kwa Motsekapa, kwa a neng tshwerwe teng ke basweu ka ngwaga wa 1897 ka motsi wa ntwaga ya bogagapa ya Langerberg.

Go begwa fa a ne a tshwarwa morago ga gore a gane go golola Kgosi Galeshwe yo a neng a mo file botshabelo. Kgosi Galeshwe o ne a tshabile kwa lefatsheng la gaabo, le ga jaana le itsegeng ka Kimberly kwa profenseng ya Kapa Bokone morago ga gore a tlhasele basweu.

Basweu bano bane ba bolaile metlhape ya gagwe [Kgosi Galeshwe] ka ntlha ya fa bane ba re e tshwaeditswe ke bolwetsi jwa serotswana mme ba tshaba gore bolwetsi joo bo ka anamela kwa metlhaping ya bona.

Go begwa fa morafe wa ga Kgosi Toto o ne wa bolotsa tlhaselo go basweu fa ba ne ba sa ntse ba le mo dipuisanong le Kgosi mabapi le dintlha tsa kgololo ya ga Kgosi Galeshwe.

Seo, go ya ka dipego, se ne sa dira gore basweu bao ba tlhasele lefatsheng la ga Kgosi Toto le go mo gapa ka dikgoka. Go dumelwa fa a ne a felela kwa Robben Island kwa a neng a tlhokafalela teng. Le fa gontse jalo, ga go a totobala gore o bolailwe ke eng.

Fa a ne a bua kwa moletlong wa go tlhomiwa semmuso ga mongwe wa ditlogolwana tsa ga Kgosi Toto, e bong Kgosi Kagiso Toto IV, Tonakgolo Molewa o rile puso ya porofense e utlwile matshwenyego a morafe wa Batlharo.

“Rona jaaka puso ya porofense re tla simolola ditsela tse di tlhokegang, re dirisana mmogo le babogosi jwa Batlharo, go netefatsa go re marapo a ga Kgosi Toto a boela lapeng,” ga bua Mme Molewa.

O tswelletse ka go re puso e tla dira seno mo maitekong a go tliša kgomotso kwa morafeng wa Batlharo.

Dikgang di sa ntse di le jalo, Mme Molewa o rile go nna teng ga baemedi ba dipuso tsa diporofense tsa Bokone Bophirima le Kapa Bokone ka bobedi kwa moletlong wa go tlhomiwa semmuso ga ga Kgosi Toto IV, go bontsha le go totobatsa maikano a puso a go dirisana mmogo le magosi mo ntweng kgatlhanong le dikgwetlho tse di lebaganeng naga.

Puso ya Kapa Bokone e ne e emetswe ke Tonakgolo ya nakwana yo gape e leng Mokhuduthamaga wa Thuto kwa porofenseng eo, Rre Archie Lucas.

Seno ka gone go ya ka molao, kgaolo ya Kuruman jaanong e wela ka fa tlase ga porofense ya Bokone Bophirima morago ga gore puso e tseye tshwetso ya go fedisa bomasepala ba ba paraletseng melelwane ka e ne e baka mathata fa puso e tshwanetse go tliša ditirelo kwa baaging.

Lefatshe leno le wela ka fa tlase ga Masepala wa Kgalagadi, le le neng la angwa ke bothata jono jwa melewane magareng ga diporofense ka bobedi.

Fa e sale ka nako ya dipuso tsa bokoloniale le tlhaole, Porofense ya Kapa Bokone ga e ise e ke e nne le dikgosi. Ga jaana porofense e mo thulaganyong ya go konosetsa molawana yo o tla thusang mo go tlhomiweng ga Ntlo ya Segosi ya Porofense.

(Go tswa go koranta ya seipone)

POTSO 1

Tlhopa karabo e e siameng mo go tse o di neilweng. Kwala fela nomore le tlhaka e e siameng ya karabo:

1. Go dumelwa fa Kgosi Toto a ne a bolokilwe gaufi le kgolegelo ya
 - A Motsekapa
 - B Robben Island
 - C Botswana
 - D Namibia

(1)

2. O ne a tshwerwe ka ngwaga ofeng?
 - A 1888
 - B 1887
 - C 1897
 - D 1997

(1)

3. O ne a tshwarwa morago ga gore a gane go golola Kgosi mang?
 - A Kgosi Toto
 - B Kgosi Molewa
 - C Kgosi Galeshewe
 - D Kgosi Seretse

(1)

4. Galeshewe o ne a tshabile kwa lefatsheng la gaabo le le neng le itsege ka
 - A Kimberly kwa porofenseng ya Kapa Bokone
 - B Kuruman kwa porofenseng ya Kapa Bokone
 - C Kimberly kwa porofenseng ya Kapa Borwa
 - D Kembele

(1)

5. Metlhape ya ga Kgosi Galeshewe e ne e bolailwe ke bo mang.
 - A Bantsho
 - B Batlharo
 - C Basweu
 - D Batho

(1)

6. Ke mang yo o neng a bua gore o tla netefatsa gore marapo a ga Kgosi Toto a boela lapeng.
- A** Rre MoLewa
B Mme MowaLe
C Rre MeLowa
D Mme MoLewa (1)

POTSO 2

Neela makaelagongwe a mafoko a a latelang go tswa mo temeng.

1. tlhomamisa (1)
2. dingongorego (1)
3. thibeletseng (1)
4. fitlhilwe (1)
Araba ka **nnyaa** kgotsa ka **ee**
5. Basweu ga se ke ba tlhasele lefatshe lotlhe la ga Kgosi Toto. (1)
6. Bantso ba ne ba bolaile metlhape ya gagwe. (1)

[6]

POTSO 3

1. Batlharo ba ile ba dira jang gore masalela a kgosi ya bone a busediwe lapeng. (1)
2. Neelana ka leina la kgosi e metlhape ya yone e ileng ya bolawa, o ntshe lebaka la gore e ne e bolaelwang. (3)
3. Tota fela kgosi Toto o ne a tshwarelwang ke basweu? (2)
4. Neelana ka ditsela tse di tlhokegang tse puso ya porofense e tla di dirang tse di ileng tsa buiwa ke Mme Molewa. (2)

[8]

[20]

KAROLO 2

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko o be o arabe dipotso:

MATLHOTLHAPELO A SEKOLO SE SE POTLANA SA DIPHETOGO

Mafikeng – Fa dikolo di bulelwa morago ga setlha sa mariga, baagi ba metse e e gaufi le sekolo se se potlana sa Dipheto go kwa Montshiwa, ba ne ba eleditse go ya kwa sekolong go neelana ka thuso morago ga matlhotlhapelo a a dikileng a aparetse sekolo seno.

Le gale, seno ga se a ka sa kgonagala gonne Lefapha la Thuto le ne le setse le dirile dithulaganyo tse di maleba. E bile bothati jwa sekolo bo ne bo kopile gore baagi ba fokotse dinao kwa sekolong gore bana ba se ka ba tloga ba etsaetsega.

Dithulaganyo di tshwana le go reba maikutlo le tlhaloganyo tse di diriwang ke badirediloago le badiri ba tsa malwetse a tlhaloganyo, di tile go tswela sebaka sa dikgwedi di le tharo.

Sekolo seno se dikile se latlhegetswe ke barutabana ba le 13 ba bomme mo kotsing ya tsela fa thekisi e ba neng ba e palame e thulana le teraka gaufi le Lichtenburg mo kgweding e e fetileng. Kotsi eno e ne ya ama baagi ba porofense le ba naga ka bophara. Tiragalo eno e diragetse letsatsi morago ga dikolo di sena go tswalwa.

Ka letsatsi la go bulwa ga dikolo, babegakgang ba ne ba thologetse kwa sekolong go ya go lekola maemo. Bana le barutabana ba ne ba tsena mo diphaposing tsa borutelo go tswela dithuto le go itebatsa se se ba tlhagetseng.

Kwa sekolong ka kakaretso, maemo e ne e le a a edileng. Bana ba sekolo ba ne ba le mo meleng ya go supa fa tiro e bolotse. Go ne go rena tshisibalo ya go bontsha fa barutabana le bana ba batla go tswela ka tiro ya bona.

Kwa sekolong, Mapula Moemane wa dingwaga di le lesome, yo o dirang mophato wa bone, o ne a tswelletse ka tiro ya go feela setupo a sa kgathalele ope e bile go sa bonale fa a na le kitso ya gore goreng bobegakgang bo thologetse sekolo sa bona. Le fa re ne re leka go buisana le ena, o ne a tswelletse fela ka tiro ya gagwe.

Le fa go ne go bontsha kutlobotlhoko mo go bangwe ba baithuti, seno ga se a ka sa tshwenya mogokgo wa nakwana, Mme Mary Mahuma, gonne a ne a re jaaka moeteledipele wa sekolo, o tshwanetse go bontsha bogatlhamelamasisi gonne fa a ka nyema moko, gongwe go kgobega marapo, seno se ka ama sekolo sotlhe.

Go ya ka Mme Mahuma, o ne a sa eletse fa baithuti ba ka tshwenngwa gonne a re seno se ka ba bakela mathata a gore bana ba tlhoka go tsepamisa megopolo ya bona mo dithutong tsa bona. Mme Mahuma ga a ka a batla go bua thata ka tiragalo ya kgwedi ya Seetebosigo a le 24, gonne a re le ena o sa ntse a le mo kutlobotlhokong.

“Jaaka mogokgo wa nakwana, ke tshwanetsé go nna pelokgale le go bontsha boeteledipele. Ke sa ntse ke utlwile botlhoko mme fela ke tshwanetse go supa bomme, ka e tshwara ka fa bogaleng. Ke eletsa gore go se nne le ngwana ope yo o gakololang ka tiragalo eno gonne sekolo seno ke sa bana ba banye,” ga tlhalosa jalo Mme Mahuma.

Mokaedi wa tsa tlhaeletsano wa Lefapha la Thuto, Rre Charles Raseala o tlhalositse gore lefapha le dirile bosigo le motshegare go ka thapa barutabana ba bangwe go thiba diphatlha tse di tlogetsweng ke barutabana ba ba tlhokafetseng. A re mo nakong ya khunologo, ba kopane le bagokgo ba ba gaufi go buisanela ntlha ya go thapa barutabana ba ba maleba.

Fa a bua ka tiro e e dirilweng ke Lefapha la Thuto, Modulasetilo wa lekgotla la tsamaiso ya

sekolo (SGB), Rre Gaopalelwe Nakedi, o rile ba itumedisitswe ke mokgwa o lefapha le dirileng ka teng ka go thapa barutabana ka bonako gore dithuto di se ka tsa salela kwa morago.

“Re ka tswa re sa ntse re fuduegile maikutlo ka botlhoko jo bo dikileng bo re tlhagetse, fela re tshwanetse ra tswaledisa thuto ya bana pele. Fa go ne go thapiwa barutabana bano, re ne ra ela tlhoko ntlha ya maitemogelo le dingwaga gone bomme ba ba fetileng bane ba le bagolwane mme seno se na le thuso mo go reng bana ba tshwarelele ka bonako,” ga tlhalosa jalo Rre Nakedi.

(Go tswa go Koranta ya Seipone)

POTSO 4

1. Sekolo se se potlana sa Diphetogo se ne se aparetswe ke matlhotlhapelo a eng. (3)
2. Go ilwe ga dirwa dithulaganyo ditshwana le difeng kwa sekolong go okobatsa maikutlo o baithuti. (4)
3. Letsatsi la fa dikolo di bulwa go ile ga diragalang. (4)
4. Neelana ka leina le sefane, mophato, dingwaga le tiro e e ileng ya diragala ka moithuti yo o, le fa a ne a supa kutlobotlhoko mo sefatlhegong sa gagwe. (4)
5. Kwala maitsholo a ga Mme Mary Mahuma jaaka mogokgo wa nakwana. (3)
6. Neelana ka seane go tswa mo temaneng e se se supang bogatlhamelamasisi ga bomme fa bana ba le mo mathateng. (2)

[20]

POTSO 5

Kwala mafoko a a kana ka 150 – 200.

Mmangwanago e ne e le mongwe wa barutabana ba ba 13 ba ba tlhagetsweng ke kotsi. O ne o le moithuti le wena kwa sekolong seo.

Kwala ka mogopolo wa gago gore o ile wa ikutiwa jang letsatsi la fa o utlwa ka kotsi go fitlhela dikolo dibulwa.

(Ela tlhoko: O se ka wa kwala se se emeng mo temaneng. O kwale sa maikutlo a gago.)

[20]